

नेपालमा लैङ्गिक पहिचानको कानुनी मान्यता सम्बन्धी राष्ट्रिय मागपत्र

National Charter of Demands on Legal Recognition of Gender Identity

[#GRcharterNepal](https://www.facebook.com/GRcharterNepal)

हामी, हस्ताक्षरित संघसंस्था, समूह, संजाल तथा व्यक्तिहरू क्वयेर विविधता अन्तर्गत पहिचान गर्छौं र स्थानीय, राष्ट्रिय, क्षेत्रीय तथा अन्तर्राष्ट्रिय तहमा पारलैङ्गिक तथा विविध लैङ्गिकताका व्यक्तिहरूको समानता र मानव अधिकारको सुनिश्चिततामा प्रतिबद्ध छौं। समाजको मूलधार पारंपारिक द्वयसांखिक (बाइनेरी) मान्यता भन्दा परका लैङ्गिक पहिचानका व्यक्तिहरूको आवश्यकताहरूलाई अग्र राख्दै समानता र भेदभाव विरुद्धको सिद्धान्तलाई समर्थन गर्न हामी यस मागपत्र मार्फत नेपाल सरकारसँग माग राख्दछौं। पारलैङ्गिक तथा विविध लैङ्गिक व्यक्तिहरू प्रति असमानता, विभेद, हिंसा र लाञ्छना सबै क्षेत्रहरूमा हुने गर्दछ भने यस मागपत्रले मुख्यतः परिचयपत्र लगायत मानिसका लागि महत्वपूर्ण रहेको सम्पूर्ण कागजातहरूको मुद्दामा केन्द्रित भएका छ। मान्यताको र लैङ्गिक पहिचान बारे सघन बुझाईको अभाव सिमान्कृत लैङ्गिक पहिचानका व्यक्तिहरूका निम्ति संकटमय विषय हो र यसले उनीहरूको सामाजिक जोखिमहरूलाई अझै तीव्र बनाउनका साथै समाजमा रहिआएका असमानताहरूलाई समेत आवर्धन गर्छ।

We, the undersigned organizations, groups, networks and individuals identify in the queer spectrum and are committed towards ensuring equality, and human rights of trans and gender diverse people at local, national, regional and international levels. We put forth this charter of demand to the Government of Nepal to uphold the principles of equality and non-discrimination, foregrounding the needs of individuals whose gender identity is beyond the conventional binary norms and ideas predominant in the society. While we understand that inequalities, discrimination, violence and stigma for transgender and gender diverse people

exists in all spheres of their lives, this charter particularly focuses on the issues with legal documents such as identity cards and all sorts of documents vital for individuals. Lack of recognition and comprehensive understanding about gender identity is critical to people of marginalized gender identities as it exacerbates their vulnerabilities and magnifies existing inequalities.

क्वयेरट्रेषिता विरुद्धको अन्तर्राष्ट्रिय दिवस (मे १७) का दिन सिमान्कृत लैङ्गिक पहिचानका व्यक्तिहरूको देहायका चिन्तन र आवश्यकताहरूलाई सम्बोधन र सुनिश्चित गर्न हामी नेपाल सरकार र सम्बन्धित सरोकारवालाहरूलाई अनुरोध गर्दछौं ।

We, on the occasion of International Day Against Queerphobia (May 17) would like to urge Nepal government and relevant stakeholders to ensure that following concerns and needs of people of marginalized gender identities are met.

मागहरू

Demands

(क) लिंगको महल

(A) Gender markers

१) लिंगको महलमा पुरुष (M), महिला (F), गैर-द्वयसांखिक (X), तेस्रो लिङ्गी (T) र खुलाउन नचाहने गरी पाँच विधाहरू हुनुपर्छ ।

1. There should be five options to choose from: Male (M), Female (F), Non-binary (X), Third Gender (T) and Prefer not to disclose.

२) महिला भन्नाले महिला लैङ्गिक पहिचान भएका सबै प्रकारका महिला बुझनुपर्छ, पारलैङ्गिक महिला र अन्तर्लिङ्गी महिला सहित । पुरुष भन्नाले पुरुष लैङ्गिक पहिचान भएका सबै प्रकारका पुरुष बुझनुपर्छ, पारलैङ्गिक पुरुष र अन्तर्लिङ्गी पुरुष सहित ।

2. The term “Female” should include all kinds of women - who identify in female gender identity, which includes - transgender women and intersex women. The term “Male” should include all kinds of men - who identify in male gender identity, which includes - transgender men and intersex men.

३) "गैर-द्वयसांखिक" भन्नाले अलिङ्गी, दुईलिङ्गी, लैङ्गिक गैर-अनुरूपी व्यक्ति, तरल लैङ्गिकता भएका व्यक्ति, अर्धलिङ्गी, लगायतका महिला र पुरुषको द्वयसंख्या भन्दा परका विविध लैङ्गिक पहिचानहरूलाई एकमुष्ट रूपमा बुझाउने छाता शब्द भनेर बुझ्नुपर्छ ।

3. “Non-binary” should be understood as an umbrella term that encapsulates the diverse gender identities beyond the binary of male or female such as agender, bigender, gender non-conforming, gender fluid, demigender, etc.

४) तेस्रो लिङ्गी भन्नाले नेपाल लगायत दक्षिण एसियामा हिज्रा, मेटी, कोथी, घाँडे, मौगियाह, मैबाबु, फुलुमुलु, फोलोक मोलोक लगायत आफ्नो छुट्टै समाज, समुदाय, सामुदायिक बसोबास, जीवनशैली, संस्कृति, रीतिरिवाज, मूल्य मान्यता, सामाजिक व्यवस्था तथा प्रणाली र कहिलेकाहीँ आफ्नै छुट्टै भाषिका समेत भएका परम्परागत समुदायहरूलाई इङ्गित गरिएको समाजिक द्वयसंख्यामा गैर-संरूपी लैङ्गिकता भनेर बुझ्नुपर्छ ।

4. “Third gender” should be understood as a gender ascribed to those traditional gender non-conforming people in Nepal and other South Asian countries such as hijra, meti, kothi, ghade, maugiyah, maibabu, fulumulu, folok molok, etc who have their own distinct society, community, communal space of living, lifestyle, culture, rituals, values & norms, social systems & processes, and sometimes even a dialect of their own.

(ख) लिंगको महल र नाम परिवर्तन सम्बन्धी व्यवस्था

(B) Provision about changing gender marker and name

१) जन्मँदा यौनाङ्गको आधारमा इङ्गित गरिएको लिंग र मृतनाम बमोजिम बनिसकेका कागजातहरू आफ्नो लैङ्गिक पहिचान अनुसार आफूले इच्छाएको नाम उल्लेख गरेर पुनः प्राप्ती गर्न पाउने व्यवस्था हुनुपर्छ ।

1. There should be a provision wherein an individual with legal documents that mention their sex assigned at birth and deadname are able to amend and re-issue said documents with their gender identity and preferred name.

(अ) १६ वर्ष उमेर नपुगेका वा जुनसुकै उमेर भएपनि केही कारणवश नागरिकता बनाइ नसकेका व्यक्तिहरूले जन्मँदा यौनाङ्गको आधारमा इङ्गित गरिएको लिंग र मृतनाम बमोजिमका कागजपत्रहरू (जन्मदर्ता, शैक्षिक प्रमाणपत्रहरू, नाबालिक राहदानी, इत्यादी) संसोधन गरी आफ्नो लैङ्गिक पहिचान र आफूले इच्छाएको नाम उल्लेख गरी पुनःप्राप्त गर्ने व्यवस्था हुनुपर्छ ।

(a) For individuals younger than 16 years of age or any individual who have yet to receive their citizenship due to some reason, there should be a provision wherein they are able to amend and re-issue their documents (birth certificate, educational certificates, minor passport, etc) that mentions their sex assigned at birth and deadname to mentioning their gender identity and preferred name.

(आ) जन्मँदा यौनाङ्गको आधारमा इङ्गित गरिएको लिंग र मृतनाम बमोजिम नागरिकता बनाइसकेका व्यक्तिहरूले आफ्नो लैङ्गिक पहिचान अनुसार आफूले इच्छाएको नाम उल्लेख गरेर पुनः प्राप्ती गर्न पाउने र त्यस नागरिकताको आधारमा अरु सबै कागजपत्रहरू (जन्म दर्ता, शैक्षिक प्रमाणपत्रहरू, राहदानी, मतदाता परिचयपत्र, लालपुर्जा, इत्यादी) पनि संसोधन गरी पुनः प्राप्त गर्ने व्यवस्था हुनुपर्छ ।

(b) For those who have citizenship mentioning their sex assigned at birth and deadname, there should be a provision wherein they are able to amend and reissue their citizenship mentioning their gender identity and preferred name. The reissued citizenship should be adequate for them to request the same changes in all other documents and ID cards (birth certificate, educational certificates, passport, voter ID card, land ownership documents, etc).

२) कुनै पनि व्यक्तिले आफ्नो स्वःअनुभूती अनुसारको लैङ्गिक पहिचान हासिल गर्नु निजको नितान्त वैयक्तिक आत्मनिर्णयको अधिकार अन्तर्गतको विषय हो । यसलाई अरु व्यक्ति, समाज, राज्य वा कानूनले निर्धारण गरिदिनु मिल्दैन । लिंगको महल र नाम परिवर्तन गर्नका निम्ति आत्मनिर्णय र स्वःपहिचान नै आधार हुनुपर्छ । व्यक्तिको आफ्नो लैङ्गिक पहिचान अनतिक्रमणिय हुन्छ र यसमा कुनै गैर-स्वयमले हस्तक्षेप गर्नुहुँदैन ।

2. It is personal and one's right of self-determination to be able to achieve their gender identity in accordance with their self-experience. This cannot not be determined by any other people, society, state, or law. Self-determination and self-identification should be the only basis for an individual to be able to change their gender marker and name. An individual's gender identity is inviolable and no non-self should interfere in any way whatsoever.

३) कुनै पनि व्यक्तिले आफूले इच्छाएको नाम सहित आफ्नो लैङ्गिक पहिचान अनुसारको परिचयपत्र पाउनका निम्ति नीजलाई आफ्नो आत्मसम्मान र प्रतिष्ठामा आँच आउने, नीजको अरु मानव अधिकार हनन तथा उल्लंघन हुने, नीजको शारीरिक निष्ठा र स्वायत्ततामा खलल पुर्याउने, नीजको जीउ ज्यानमा अनुत्क्रमीय परिवर्तन ल्याउन बाध्य पार्ने र/वा नीजलाई आफ्नो जीवन प्रतिको आत्मनिर्णय र वैयक्तिक स्वतन्त्रताको अतिक्रमण गर्ने प्रकारका सर्तहरू राखिनुहुन्न र त्यस्ता मापदण्डहरू पालना गर्न बाध्य तुल्याउनु हुँदैन । आफूले इच्छाएको नाम सहित आफ्नो लैङ्गिक पहिचान अनुसारको परिचयपत्र पाउनका निम्ति कुनै प्रकारको मेडिकल सिफारिस, शल्यक्रिया गरेको हुनुपर्ने जस्ता बाध्यात्मक प्रावधानहरू हुनुहुँदैन । व्यक्तिको लैङ्गिक पहिचानलाई गैर-स्वयमले निर्धारण गरिदिने प्रकारको कुनै पनि मापदण्ड हुनुहुँदैन ।

3. No individual should be subjected to requirements that violate one's self-esteem and dignity, one's other human rights, one's bodily integrity & autonomy, and/or oblige them to make irreversible changes to their body and/or infringe their self-determination as well as personal freedom for being able to acquire ID cards in accordance to their gender identity along their preferred name. There should be no requirements of medical certification, or surgeries for being able to acquire ID cards in accordance to their gender identity along their preferred name. There should not be any kind of requirement where an individual's right to gender identity will be determined by non-self.

४) जन्मँदा यौनाङ्गको आधारमा इङ्कित गरिएको लिंग र मृतनाम बमोजिम बनिसकेका कागजातहरू आफ्नो लैङ्गिक पहिचान अनुसार आफूले इच्छाएको नाम उल्लेख गरेर पुनः प्राप्ती गर्नका निम्ति स्वःघोषणाको आधारमा सरल र समयोचित प्रशासनिक प्रकृया हुनुपर्छ ।

4. Simple and timely administrative process should be ensured based on self-declaration for individuals to be able to amend their documents that mention sex assigned at birth and deadname to their gender identity and preferred name.

(ग) लिंगमा "अन्य" महल

(C) "Others" gender category

१) गृह मन्त्रालयले जारी गरेको "यौनिक तथा लैङ्गिक अल्पसंख्यक समुदायका व्यक्तिहरूलाई लिङ्गको महलमा 'अन्य' जनाई नागरिकता जारी गर्ने सम्बन्धि निर्देशिका, २०६९"को खारेजी र यस मागपत्रले मागेको प्रावधान तथा सघन समावेशी र विविधतापूर्ण परिभाषाहरू सहितको कानूनी व्यवस्थाको स्थापनाको माग गर्दछौं ।

1. We demand the "Directive about issuing citizenships to sexual and gender minorities by mentioning 'others' in the gender marker, 2069" be dissolved and a legal framework be established addressing the demands put forth in this charter - including comprehensive inclusive and diverse definitions.

२) लिंगको महलमा "अन्य" उल्लेख गरेर नागरिकता प्राप्त गरेका व्यक्तिहरूलाई पनि उक्त नागरिकता संसोधन गरी आफ्नो लैङ्गिक पहिचान उल्लेख गरी पुनःप्राप्ती गर्न पाउने व्यवस्था हुनुपर्छ ।

2. For individuals who have citizenships marking their gender as "Others" should be able to amend and re-issue in accordance to their gender identity.

३) यस दस्तावेजको खण्ड (क) बमोजिममा लिंगको विधाहरू उपलब्ध गराइसकेपछि "अन्य" विधालाई तत्पश्चात् बन्द गर्नुपर्छ र लिंगको महलमा "अन्य" उल्लेख भएको नागरिकता भएका व्यक्तिहरूले उक्त नागरिकता संसोधन गरी आफ्नो लैङ्गिक पहिचान उल्लेख गरी पुनःप्राप्ती गर्न सकून् भनी यस नयाँ प्रावधान बारे सार्वजनिक सूचना जारी गरी गर्नुपर्छ ।

3. Under the provision of section (A) of this document, the "Others" gender marker should hereby be stopped and the government should publish a public notice regarding the new provision to amend citizenships so that people who have their

citizenship with gender markers as “Others” can amend them based on their gender identity.

४) यस नयाँ प्रावधान , त्यसै किसिमले शान्तिपूर्ण, झनझट-मुक्त र प्रभावकारी रूपान्तरण हुनुपर्छ ।

4. The practice of this new provision should, likewise, be a calm, hassle-free and effective transition.

(घ) लिंग खुलाउन नचाहने

(D) People who do not want to mention/disclose their gender

१) कतिपय मानिसहरूको लैङ्गिकता तरल हुन्छ जुन उनीहरूको जीवनभर स्थिर हुँदैन वा परिवर्तनशलीन हुन्छ । त्यसैले कतिपय मानिसहरू आफूलाई लैङ्गिकताका कुनै शब्दहरूले पहिचान गर्न चाहँदैनन् वा आफ्नो लैङ्गिकता खुलाउन चाहँदैनन् । लैङ्गिक पहिचान र प्रतुतीकरण गहिरो व्यक्तिगत अनुभव हो । तसर्थ, कुनै निश्चित लैङ्गिक महल छान्न बाध्य नगरी नागरिकता प्राप्त गर्न सकिने प्रावधान हुन्छ, जसले नागरिकता र अरु कागजातहरूमा नीजले लैङ्गिकता उल्लेख गर्नबाट अष्ट-आउट गर्न सक्ने सुनिश्चितता हुन्छ ।

1. Many individuals have fluid gender which does not remain constant in the spectrum over their lifetime. As such, many individuals do not wish to label their gender identity or disclose their gender identity at all. Gender identity and expression is a deeply personal experience. Therefore, there should be a provision where people can issue citizenship without being forced to choose a limited gender category, hence ensuring that individuals may opt out mentioning gender in their citizenship as well as other documents.

(ङ) भाषा

(E) Language

१) पुरुषहरूलाई पुरुषबोधक शब्दहरू, महिलाहरूलाई महिलाबोधक शब्दहरू प्रयोग गरेको जस्तै गैर-द्वयसांखिक व्यक्तिहरूलाई लैङ्गिक तटस्थ शब्दहरूको प्रयोग गर्नुपर्छ र तेस्रोलिङ्गी व्यक्तिहरूलाई लैङ्गिक तटस्थ शब्दहरू अगाडी 'तेस्रोलिङ्गी' राखी प्रयोग गर्नुपर्छ भन्ने विषय कानूनमा स्पष्ट उल्लेख गर्नुपर्छ ।

उदाहरणका लागि : पुरुषहरूलाई "छोरा", भने महिलाहरूलाई "छोरी" र गैर-द्वयसांखिक व्यक्तिहरूलाई "सन्तान" र तेस्रोलिङ्गी व्यक्तिहरूलाई "तेस्रोलिङ्गी सन्तान" ।

1. Just as men are addressed with masculine vocabularies and women are addressed with feminine vocabularies, non-binary individuals should be addressed with gender neutral vocabularies and third gender individuals should be addressed with 'third gender' term in front of the gender neutral vocabulary. For example: Men are referred as "son", women are referred as "daughter", then non-binary people should be referred as "child" and third gender individuals be referred as "third gender child".

२) पुरुषहरूलाई श्रीमान् (Mr.) र महिलाहरूलाई श्रीमती (Ms.) भनेर सम्बोधन गरेको जस्तै गैर-द्वयसांखिक व्यक्तिहरूलाई श्रः (Mx. - मुक्स) र तेस्रोलिङ्गी व्यक्तिहरूलाई तेस्रोलिङ्गी Third Gender भन्ने भनेर सम्बोधन गरिनुपर्छ । अन्यथा सबै व्यक्तिहरूलाई लैङ्गिक तटस्थ हिसाबले "श्री" (M. एम) वा नाम पछाडी "ज्यू" थपेर सम्बोधन गर्न पनि सकिन्छ ।

2. Just as men are addressed as Mr. and women are addressed as Ms., non-binary people should be addressed as "Mx." and third gender individuals should be addressed as "Third Gender". Otherwise, everyone can be addressed with a gender neutral title "M." or by adding "Jyu" after their name.

३) नेपाली भाषामा तृतीय व्यक्ति एकवचन सर्वनाम लैङ्गिक तटस्थ भएतापनि, अङ्ग्रेजीमा भने लैङ्गिकताबोधक छ । तसर्थ अङ्ग्रेजी प्रयोग गर्ने कागजातहरूमा "they/them/theirs" सर्वनामलाई लैङ्गिक तटस्थ तृतीय व्यक्ति एकवचन सर्वनामका रूपमा अपनाउनुपर्छ ।

3. Although the third person singular pronoun in Nepali is gender neutral, it is gender specific in English. Therefore, the use of "they/them/theirs" pronouns should be adopted as gender neutral third person singular pronouns in documents that use English.

४) कुनै पनि व्यक्तिलाई सम्बोधन गर्नका निम्ति, नीज कसरी सम्बोधन हुन चाहन्छ भनेर नीजलाई सोधी सोही अनुसार सम्बोधन गरिनुपर्छ ।

4. In terms of addressing an individual, one should be asked and referred to as how they prefer to be referred to.

(च) गोपनियता

(F) Privacy

१) असान्दर्भिक रूपमा असान्दर्भिक हिसाबले व्यक्तिको लैङ्गिक डाटा संकलन गरिनुहुँदैन । सबै ठाउँमा सबै प्रकारका कागजहरूमा लैङ्गिक डाटा संकलन वा लैङ्गिकता उल्लेख गर्न नै पर्ने आवश्यकता नहुन सक्छ । कुनै व्यक्तिको लैङ्गिकता असान्दर्भिक भएको खण्डमा त्यस्ता डाटा संकलन र उल्लेख गराउने गरिनुहुँदैन ।

1. Gender data of individuals should not be collected in an irrelevant way. There might not be the necessity of collecting gender data or mentioning gender in all kinds of documents. In cases where a person's gender is irrelevant, such data should not be collected or mentioned.

२) प्रत्येक व्यक्तिको लैङ्गिक पहिचानलाई नीजको सामाजिक सुरक्षा र गोप्यनियताको दृष्टिकोणबाट हेरेर नीजलाई असुरक्षित महसुस हुने गरी अनावश्यक ढङ्गमा असान्दर्भिक अवस्थामा खुलाउन बाध्य पार्नुहुँदैन ।

2. To respect an individual's right to safety, privacy and confidentiality, no individual should be subjected to reveal their gender identity under any situation where one may feel unsafe and/or insecure.

३) लैङ्गिक डाटा संवेदनशील हुन्छ, विशेष गरी महिला र पुरुष बाहेकका विधाहरूमा कागजात बनाएका व्यक्तिहरूको डाटा अझै संवेदनशील हुन्छ । यस्तो डाटाको सुरक्षा सम्बन्धी राज्यले नीतिनियम र संयन्त्रहरू बनाउनुपर्छ ।

3. Gender data is sensitive, primarily for individuals who have documents that mention their gender apart from male and female. The state should create policy regulations and mechanisms on protection of this data.

४) हरेक व्यक्तिलाई जन्मँदा यौनाङ्गको आधारमा इङ्गित गरिएको लिंग, उसको मृतनाम, आफ्नो लैङ्गिक पहिचान अनुरूप जीवनयापन गर्न अधिको तस्वीर तथा भिडियोहरू सहित आफ्नो लैङ्गिक पहिचान सम्बन्धी गोपनियता कायम राख्ने अधिकार छ । आफ्नो इच्छा वा मञ्जुरी बिना यस्तो विवरण खुलाइदिने, प्रकाशन गरिदिने वा सार्वजनिक गरिदिने नीजको गोपनियताको अधिकारको हनन हो ।

4. Every individual has the right to privacy about their gender identity including their sex assigned at birth, their deadname and their pictures and videos before living their life in accordance to their gender identity. To share, publish or publicize such details in any medium by any means without the will or consent of the person is a violation of their right to privacy.

५) कसूरको सिलसिलामा अनुसन्धान गर्नुपरेमा, शरीर वा स्वास्थ्य परीक्षण गर्न वा उपचार गर्न आवश्यक परेको अवस्थामा आफ्नो लैङ्गिक पहिचान, यौनाङ्ग वा यौनिकताका बारेमा सूचना दिनुपरेमा आन्तरिक र सम्बन्धित व्यक्ति तथा निकायहरूले मात्र संकलन गरी उक्त सूचनाको सबै हिसाबले गोपनियता कायम हुनुपर्छ ।

5. In case of investigation of an offence, necessity of physical or health examination or treatment, if gender identity, sex organs or sexuality details are necessary, such information should only be collected by responsible authority and ensuring privacy of concerned individuals by all means.

६) पहुँचलाई स्वतः मञ्जुरी मान्नुहुँदैन । नीज स्वयम बाहेक अरु कुनै व्यक्तिसँग नीजको लैङ्गिक पहिचान अनुसारको जीवनयापन हासिल गर्न अघि नीजको तस्वीर, भिडियो, अभिलेख, र विवरणहरूको पहुँच हुँदैमा त्यसलाई मञ्जुरी भनेर अर्थ लगाउनु मिल्दैन । एउटा प्रयोजनको लागि संकलन गरिएको व्यक्तिका ती विवरणहरूलाई अन्य प्रयोजनमा प्रयोग गर्नु वा संकलन गरेको व्यक्ति वा निकायले मञ्जुरी बिना कुनै ढाँचा/स्वरूप वा/र माध्यममा अरु व्यक्ति, संस्था वा निकायलाई दिनु मिल्दैन ।

6. Access should not be considered as consent per se. If any other person, other than the individual themselves, has access to an individual's pictures, videos, documents, information of a person before they started living their life in accordance to their gender identity, this should not be interpreted as consent.

Similarly, information collected for one purpose should not be used in another purpose or be given to other people, organizations or institutions without their consent in any format and/or means.

(छ) महत्वपूर्ण व्यवस्थाहरू

(G) Important provisions

१) लैङ्गिक पहिचान बारेका संवादहरू मुख्यतः नागरिकतासम्बन्धीका प्रावधानहरूमा मात्र भएका हुन सक्छन् । यो मागपत्रले व्यक्तिको जीवनभर आवश्यक सबै प्रकारको परिचयपत्र, प्रमाणपत्र र कागजातहरूलाई समेटेदछ ।

1. The conversations about gender identity may have been largely concerning citizenship provisions. This charter of demands is inclusive to all kinds of identity cards, certificates and documents necessary in an individual's lifetime.

२) महिला र पुरुष भन्दा परका लैङ्गिक महलहरू उल्लेख गरेको नागरिकता र कागजात हुने व्यक्तिहरू विभिन्न प्रकारका चुनौती, बाधा र विभेदको शिकार र जोखिममा हुन्छन् तसर्थ यी नागरिकतावाहकहरूलाई सम्बोधन हुने गरी विभेद विरुद्ध र समानताका लागि कानूनी व्यवस्थाको सुनिश्चितता हुनुपर्छ ।

2. Individuals who have citizenship and documents mentioning gender beyond male and female are always subjected and vulnerable to various forms of challenges, barriers, and discrimination. Therefore, there should be formulation of legal provisions to ensure non-discrimination and equality addressing these citizenship holders.

३) “लैङ्गिक पहिचान”लाई “यौन अभिमुखिकरण”सँग मिसाउनुहुँदैन । लैङ्गिक पहिचान (Gender identity) र यौन अभिमुखिकरण (Sexual orientation) छुट्टा छुट्टै विषयहरू हुन् । कुनै व्यक्ति कुन लैङ्गिकताका अरु व्यक्तिहरू तर्फ यौन तथा प्रणयात्मक (sexual and romantic) आकर्षण महसुस गर्दछ भन्ने आधारमा नीजको यौनिक पहिचानलाई यौन अभिमुखिकरण भनिन्छ । जस्तै कुनै व्यक्तिलाई आफूभन्दा फरक लैङ्गिकताका व्यक्ति तर्फ आकर्षण हुन्छ कि, आफू जस्तै लैङ्गिकताका व्यक्ति तर्फ आकर्षण हुन्छ कि, इत्यादी विषयहरू हुन् ।

3. “Gender identity” should not be confused with “sexual orientation”. Gender identity and sexual orientation are two different terminologies. Sexual orientation is an individual’s sexual identity based on the gender they are sexually and romantically attracted to. For instance, if someone is attracted to a person of a different gender or if someone is attracted to a person of the same gender, and so on.

४) समावेशी सिदान्त र संविधान बमोजिम सिमान्कृत लैङ्गिक पहिचानका व्यक्तिहरूलाई आरक्षण र सकारात्मक विभेदको प्रावधान हुनुपर्छ ।

4. There should be provisions of reservation and positive discrimination provisions based on inclusive principles and the Constitution.

परिभाषाहरू

Definitions

यौन विशेषता (Sex characteristics) : मानिसको यौनाङ्ग वा प्रजनन अङ्गबाट छुट्टिने शारीरिकी भिन्नता ।

Sex characteristics (यौन विशेषता) - Physical and anatomical traits that differs on basis of sex organs, reproductive systems, sex chromosomes and hormones.

अन्तर्लिङ्गी (Intersex) : पुलिङ्गी वा स्त्रीलिङ्गी शरीरका परम्परागत धारणाहरूमा नअटाउने यौन विशेषताहरू (यौनाङ्ग, प्रजनन ग्रन्थी तथा गुणसुत्रको ढाँचा) भएका व्यक्तिहरूलाई अन्तर्लिङ्गी व्यक्ति भनिन्छ । अन्तर्लिङ्गी हुनु यौन विशेषताको विषय हो । अन्तर्लिङ्गी व्यक्तिहरू आफूलाई पुरुष, महिला वा गैर-द्वयसांखिक भनी पहिचान गर्न सक्छन् । अन्तर्लिङ्गी व्यक्तिहरू विषमयौनिक, समयौनिक, द्वियौनिक, सर्वयौनिक, अयौनिक, इत्यादी यौन अभिमुखिकरणका हुन सक्छन् ।

Intersex (अन्तर्लिङ्गी) - Individuals born with any of several variations in sex characteristics including chromosomes, gonads, sex hormones or genitals that do

not fit the typical definitions for male or female bodies. Intersex is a sex characteristic, and they can identify as man, woman or non-binary. Intersex people can be heterosexual, homosexual, bisexual, pansexual, asexual and all wide range of sexual orientations.

लैङ्गिक पहिचान (Gender identity) : लैङ्गिक पहिचान भन्नाले हरेक व्यक्तिको भित्री मन वा अन्तरात्माबाट लैङ्गिकता सम्बन्धी आएको व्यक्तिगत अनुभूती र अनुभव एवं भित्री मनबाट आएको आन्तरिक बोध र नीजले त्यसलाई गर्ने प्रस्तुतीकरण तथा आफ्नो लैङ्गिकता चिनाउन प्रयोग गर्ने शब्दवाली हो ।

Gender identity (लैङ्गिक पहिचान) - : An individual's internal sense and personal experience of their gender, the way they express and present themselves and the terminology they choose to describe themselves.

जन्मँदा यौनाङ्गको आधारमा इङ्गित गरिएको लिंग (Sex assigned at birth) भन्नाले सामाजिक मूल्य मान्यता अनुसार कुनै बच्चा जन्मन बित्तिकै नीजको यौन अङ्ग वा विशेषताको आधारमा नीजलाई केटा वा केटी भनेर गरिने निर्धारण भनी सम्झनुपर्छ । जन्मँदा पुलिङ्गी इङ्गित गरिएका व्यक्ति (Assigned male at birth) भन्नाले कुनै बच्चा जन्मन बित्तिकै नीजको यौनाङ्ग लिंग भएको आधारमा नीजलाई केटा / पुरुष भनी गरिएको निर्धारण भनी सम्झनु पर्छ । जन्मँदा स्त्रीलिङ्गी इङ्गित गरिएका व्यक्ति (Assigned female at birth) भन्नाले कुनै बच्चा जन्मन बित्तिकै नीजको यौनाङ्ग योनी भएको आधारमा नीजलाई केटी / महिला भनी गरिएको निर्धारण भनी सम्झनु पर्छ ।

Sex assigned at birth (जन्मँदा यौनाङ्गको आधारमा इङ्गित लिंग) - When an individual is assigned as male or female based on their genitala visible at birth. "Assigned male at birth" means when an infant is determined as a boy/male based on their genitals. "Assigned female at birth" means when an infant is determined as a girl/female based on their genitals.

त्याचलिङ्गी / त्याचलैङ्गिक व्यक्ति (Cisgender person) : जन्मँदा यौनाङ्गका आधारमा इङ्गित गरिएको लिंगसँग मेल खाने लैङ्गिक पहिचान भएका व्यक्तिहरू । त्याचलैङ्गिक र पारलैङ्गिक विपरीतार्थी शब्द हुन् । "त्याचलैङ्गिक" शब्दको अभावमा "यौनाङ्गका आधारमा इङ्गित गरिएको लिंगसँग मेल खाने लैङ्गिक पहिचान भएका व्यक्तिहरू" लाई मात्र सामान्य (normal) वा सामान्य लिङ्गका व्यक्ति (normal gender) भनिने

गरिन्थ्यो जसकारण अरु लैङ्गिक पहिचानका व्यक्तिहरूलाई असामान्यकरण (abnormalization) भयो । हाम्रो समाजले यस प्रकृतिका मानिसहरूलाई मात्र "सामान्य" मान्ने सामाजिक भाष्यलाई तोड्दै, सबै लैङ्गिक पहिचानहरू सामान्य हुन् भन्ने भाष्य कायम गर्न यो शब्दको उत्पत्ती भएको हो । कुनै पनि व्यक्ति जसको जन्मँदा यौनाङ्गको आधारमा पुलिङ्गी इङ्गित गरिएको र लैङ्गिक पहिचान पुरुष हो भने ऊ त्याचलैङ्गिक पुरुष (cisgender man/cisman) र कुनै पनि व्यक्ति जसको जन्मँदा यौनाङ्गको आधारमा स्त्रीलिङ्गी इङ्गित गरिएको र लैङ्गिक पहिचान महिला हो भने ऊ त्याचलैङ्गिक महिला (cisgender woman/ciswoman) भनिन्छ ।

Cisgender person (त्याचलैङ्गिक व्यक्ति) - People whose sex assigned at birth aligns with their gender identity. Cisgender is the antonym of transgender. Lack of the word “cisgender” led to referring people whose gender identity aligns their sex assigned at birth be referred as “normal” or “person of normal gender” which abnormalized people of diverse gender identities beyond this. By breaking the default narrative that people of this nature are only “normal” and to affirm people of all gender identities as normal, this word “cisgender” was emerged. Cismen are men who were assigned male at birth and ciswomen are women who were assigned female at birth.

पारलिङ्गी / पारलैङ्गिक व्यक्ति (Transgender person) : जन्मँदा यौनाङ्गका आधारमा इङ्गित गरिएको लिंगसँग मेल नखाने लैङ्गिक पहिचान भएका व्यक्तिहरू । पारलैङ्गिक पुरुष (transgender male/transman) भन्नाले पुरुष लैङ्गिक पहिचान भएका ती व्यक्तिहरू जसको जन्मँदा यौनाङ्गको आधारमा स्त्रीलिङ्गी इङ्गित गरिएको थियो भनी सम्झनु पर्छ । पारलैङ्गिक पुरुषहरू जन्मँदा स्त्रीलिङ्गी इङ्गित गरिएका हुन्छन् । योनी लिएर जन्मेका हुनाले समाजले उनीहरूलाई केटी वा बालिका भनेर इङ्गित गर्दछ, र हुर्कने बढ्ने क्रममा हुने लैङ्गिक अनुभव र प्रस्तुतीकरणको हकमा केटा वा पुरुषको गुण विकास हुन्छ र आफूलाई पुरुष भनी पहिचान गर्दछन् । पारलैङ्गिक महिला (transgender female/ transwoman) भन्नाले महिला लैङ्गिक पहिचान भएका ती व्यक्तिहरू जसको जन्मँदा यौनाङ्गको आधारमा पुलिङ्गी इङ्गित गरिएको थियो भनी सम्झनु पर्छ । पारलैङ्गिक महिलाहरू जन्मँदा पुलिङ्गी इङ्गित गरिएका हुन्छन् । लिंग लिएर जन्मेका हुनाले समाजले उनीहरूलाई केटा वा बालक भनेर इङ्गित गर्दछ, र हुर्कने बढ्ने क्रममा हुने लैङ्गिक अनुभव र

प्रस्तुतीकरणको हकमा केटी वा महिलाको गुण विकास हुन्छ र आफूलाई महिला भनी पहिचान गर्दछन् ।
अङ्ग्रेजीमा यसलाई Men of trans experience वा Women of trans experience पनि भनिन्छ ।

Transgender person (पारलैङ्गिक व्यक्ति) - People whose sex assigned at birth does not align or is different from their gender identity; Transwomen / women of trans experience are women who were assigned male at birth; Transmen / men of trans experience are men who were assigned female at birth.

नोट: त्याचलिङ्गी / त्याचलैङ्गिक वा पारलिङ्गी / पारलैङ्गिक शब्दहरू विशेषण हुन् । यसलाई कृपया "पारलिङ्गीहरू", "पारलैङ्गिकहरूको संस्था" भनी प्रयोग नगर्नुहोला । यस्तो प्रयोगलाई अपमानजनक मानिन्छ ।
पारलैङ्गिक व्यक्ति, पारलिङ्गी महिला, पारलिङ्गी व्यक्तिहरूले नेतृत्व गरेको संस्था, इत्यादी रूपमा प्रयोग गर्नुहोला ।

Note: The term "cisgender", "transgender" are adjectives, not nouns. Please do not use them like "transgenders", "transgenders' organization". This kind of use is considered derogatory. Please use it as: Transgender people, Transgender women, Organizations led by transgender people, etc.

गैर-द्वयसांखिक व्यक्ति (Non-binary person) : ती व्यक्तिहरू जसको लैङ्गिक पहिचान तथा प्रस्तुतीकरण महिला र पुरुषको द्वयसंख्या (बाइनेरी)मा अटाउँदैन र आफूलाई महिला वा पुरुषको द्वयसंख्यामा पहिचान गर्दैनन्, ती व्यक्तिहरू गैर-द्वयसांखिक व्यक्तिहरू हुन् । लैङ्गिक द्वयसंख्याभन्दा बाहिरका विविध लैङ्गिकताहरूलाई जनाउने छाता शब्द गैर-द्वयसांखिक हो । यस छाता अन्तर्गत थुप्रै लैङ्गिक पहिचानहरू पर्दछन् जस्तै आफू कुनै लैङ्गिकतासँग सम्बन्ध नराख्ने अलिङ्गी, महिला र पुरुष दुबै भनेर पहिचान गर्ने दुईलिङ्गी, गैरानुरूपलिङ्गी, तरल लैङ्गिकता भएका द्रवलिङ्गी, अर्धलिङ्गी, इत्यादी ।

Non-binary person (गैर-द्वयसांखिक व्यक्ति) - Individuals whose gender identity and expression do not fit into the binary of male and female, and do not identify in the binary of male or female are non-binary individuals. Non-binary is a spectrum of gender identities that are outside the gender binary. There are many gender identities under the non-binary umbrella such as agender (people who do not

identify with any gender), bigender (people who identify both as man and woman), gender non-conforming, gender fluid, demigender, etc.

तेस्रो लिङ्गी व्यक्ति (Third Gender person) : दक्षिण एसियाली हिन्दू र मुस्लीम संस्कृति समाजमा आफूलाई महिला वा पुरुषको परिभाषामा नराख्ने आफ्नो छुट्टै समाज, संस्कार, रीतिरिवाज र रहन सहन भएको विभिन्न समुदायहरू छन् । सामाजिक मूल्य मान्यता अनुसार तेस्रो लिङ्गी व्यक्तिहरूलाई अलौकिक मानिन्छ र उनीहरूले दिएको आशिर्वाद र श्राप लाग्दछ भन्ने मान्यता समेत रहेको र उनीहरू कुनै सुखद अवसर जस्तै विवाह, नवजन्म शिशु, इत्यादीमा नाच गान गर्ने, आशिर्वाद दिने परम्परागत पेशा पनि गर्दछन् । कतिपय तेस्रो लिङ्गी समुदायहरूको लामो इतिहास नै छ, उनीहरूको छुट्टै स्थानमा समुदायगत बसोबास हुन्छ र आफ्नो समुदायमा कोही भित्रन चाहेमा, समुदायमा भित्री सकेपछी, समुदायमा कसैको मृत्यु हुँदा बखतका चलन, परम्परा र रीतिरिवाज र कतिपय अवस्थामा समुदायको आफ्नै छुट्टै भाषा वा भाषिका समेत हुने गर्दछ । दक्षिण एसियामा यस्ता अनेकौँ समुदायहरू छन् र ती समुदायको आफ्नै सामाजिक व्यवस्था र प्रणालीहरू हुन्छ । दक्षिण एसियामा हेर्दा यी तेस्रो लिङ्गी समुदायहरू हिजडा, किन्नर, मंगलामुखी, पावैया, ख्वाजासिरा, खुस्रा, खसुआ, अरवानी, इत्यादी हुन्छन् भने नेपालमा मेटी, कोथी, घाँडे, मौगियाह, मैबाबु, फुलुमुलु, फोलोक मोलोक, इत्यादी हुन्छन् ।

Third Gender person (तेस्रो लिङ्गी व्यक्ति) - There are various communities with their own distinct societies, cultures, rituals and lifestyles based on Hindu, Muslim, and other religious traditions of South Asia in which people identify as neither man nor woman. According to some social norms, third gender individuals are considered to be holy and able to bless or curse others. They perform traditional rituals such as dancing, singing and blessing during births, marriage, etc. Many of these communities also have a long history of living separately, practicing their own norms and social systems including traditions of welcoming new members in their circles, farewells, funerals and even language or dialects. Some examples of such communities in South Asia include hijra, kinnar, mangalamukhi, pavaiya, khwajasira, khusra, khusuwa, arvani, etc. Meti, kothi, ghade, maugiyah, maibabu, fulumulu, folok molok, etc. are similar groups of Nepal.

नोट : इतिहासको कुनै कालखण्डमा सामाजिक लैङ्गिक परिभाषा अनुरूप लैङ्गिक प्रस्तुतीकरण र अनुभव नभएका व्यक्तिहरूलाई समाजमा बस्न गाह्रो हुने वा सामाजिक वहिष्कार समेत हुने वा आफू कुण्ठित भएर बाँच्न बाध्य भएकाले उनीहरूले मूलधार समाज भन्दा ताढा आफ्नो छुट्टै समाजमा बस्न गएकाले आफ्नो छुट्टै संस्कृति, रीतिरिवाज, भाषिका र व्यवस्था समेत विकास भयो । यो अहिलेको बदलिँदो सामाजिक परिवेशमा सबैका निम्ति सान्दर्भिक छैन । सबै गैर-त्याचलिङ्गी व्यक्तिहरू यी समाजका हिस्सा हुन जाँदैनन् र त्यस्ता रहनसहन अपनाउँदैनन् । तसर्थ तेस्रो लिङ्गी शब्दले सबै गैर-त्याचलिङ्गी व्यक्तिहरूलाई समेट्दैन । यो परम्परागत मूल्य मान्यता अनुसार बनेको समाज हो भने अहिलेको परिस्थितिमा सबैलाई अनुकूल वा सान्दर्भिक छैन । तेस्रो लिङ्गी भनेको सबै गैर-त्याचलिङ्गी व्यक्तिहरूलाई समेट्ने छाता शब्द होइन ।

Note: In certain time of history, people who did not conform to social norms of gender had difficulties to live in the society, faced social boycott or had to live a suppressed life, and therefore choose to live in different societies with people of same experiences separating from mainstream societies where they developed their own culture, rituals, dialects and systems. In the changing human societies today, these might not be relevant. Not all non-cisgender become part of these societies nor do they follow these lifestyles. Therefore, the term 'third gender' cannot be used as a term to refer all non-cisgender people. These societies built on traditional values and norms are not suitable and relevant for all people. Third gender isn't an umbrella term to refer to all non-cisgender people.

मृतनाम (Deadname): मृतनाम भन्नाले कुनै पनि व्यक्ति (विशेष गरी पारलैङ्गिक, गैर-द्वयसांखिक तथा तेस्रो लिङ्गी व्यक्तिहरूलाई) लाई शिशुवास्थामा आफ्नो अभिभावक वा संरक्षकले राखिदिएको त्यस नाम जुन नीजको लैङ्गिक पहिचान अनुरूप छैन, अक्सर सामाजिक मान्यताहरू अनुसार जन्मँदा यौनाङ्गको आधारमा इङ्गित लिंगसँग सम्बन्धित हुने र आफ्नो स्वःअनुभूतीको लैङ्गिक पहिचानसँग मेल नखाने र आफ्नो लैङ्गिक पहिचान खुलेर जीवनयापन गरिसकेपछि त्याग गरिएको नाम भनी सम्झनु पर्छ । अधिकांश पारलैङ्गिक, गैर-द्वयसांखिक तथा तेस्रो लिङ्गी व्यक्तिहरूले आफ्नो स्वःअनुभूतीको लैङ्गिकतामा जीवनयापन गर्न थालिसकेपछि आफूले इच्छाएको नाम रोज्छन् र त्यही नामले चिनाउँछन् । उक्त नाम उनीहरूको लैङ्गिक पहिचानसँग सम्बन्धित विषय हो । यसमा नीजले आफ्नो स्वःअनुभूतीको लैङ्गिकता हासिल गर्न अधिको नामलाई त्याग गर्ने

गर्दछन् जसलाई मृतनाम भनिन्छ । कुनै व्यक्तिलाई नीजको मृतनामबाट सम्बोधन गर्नु (Deadnaming someone) नीज प्रति अपमानजनक व्यवहार र दुर्व्यवहार हो ।

Deadname (मृतनाम) - Of a person (particularly transgender, non-binary and third gender people) - the name assigned by parents or guardians at infant age which does not align with one's gender identity, is often associated with social norms based on sex assigned at birth, and since it does not align with their self-realised gender identity, is denounced after people start to live in their gender identity. Most transgender, non-binary and third gender people choose a name for themselves after they start to live in their self-realised gender and introduce themselves with that name. This name is related to their gender identity. One's name before living as one's self-realised gender is called a deadname. To address someone with their deadname (deadnaming someone) is a misbehaviour or an abusive behaviour.

लैङ्गिक दुस्बोधन (Misgender): कुनै पनि व्यक्तिलाई (विशेष गरी पारलैङ्गिक, गैर-द्वयसांखिक तथा तेस्रो लिङ्गी व्यक्तिहरूलाई) उनीहरूको लैङ्गिक पहिचान नझल्कने शब्दहरू लैङ्गिक शब्दहरूको प्रयोग गर्नु वा उनीहरूले आफूलाई सम्बोधन गराउन चाहेको लैङ्गिक शब्दहरूको प्रयोग नगर्नु भनी सम्झनु पर्छ ।

Misgender (लैङ्गिक दुस्बोधन) - To refer a person (particularly transgender, non-binary and third gender people) with gendered words that do not reflect their gender identity or that aren't the words they want to be referred with.

यौन अभिमुखिकरण (Sexual orientation) : कुनै पनि व्यक्ति कुन लैङ्गिकताका अरु व्यक्तिहरू तर्फ यौन तथा प्रणयात्मक (sexual and romantic) आकर्षण महसुस गर्दछ भन्ने आधारमा नीजको यौनिक पहिचानलाई यौन अभिमुखिकरण भनिन्छ । यौन अभिमुखिकरणको विविधतामा विषमयौनिक (Heterosexual/Straight) : आफू भन्दा फरक लैङ्गिकता प्रति यौन तथा प्रणयात्मक आकर्षण महसुस गर्ने व्यक्ति; समयौनिक (Homosexual) : आफू जस्तै / उस्तै लैङ्गिकता प्रति यौन तथा प्रणयात्मक आकर्षण महसुस गर्ने व्यक्ति (समयौनिक पुरुष : Gay, समयौनिक महिला : Lesbian); द्वियौनिक (Bisexual) : आफू भन्दा फरक लैङ्गिकता र आफू जस्तै लैङ्गिकता दुबै प्रति यौन तथा प्रणयात्मक आकर्षण महसुस गर्ने व्यक्ति ;

सर्वयौनिक (Pansexual) : सबै खाले लैङ्गिकता प्रति यौन तथा प्रणयात्मक आकर्षण महसुस गर्ने व्यक्ति वा यौन तथा प्रणयात्मक आकर्षण महसुस गर्न लैङ्गिकता बाधा नपर्ने व्यक्ति ; अयौनिक (Asexual) : कुनै प्रकारको यौन तथा/वा प्रणयात्मक आकर्षण महसुस नगर्ने व्यक्ति लगायतका यौनिक पहिचानहरू पर्दछन् । यौन अभिमुखिकरण सम्बन्धी अत्याधिक प्रयोगमा आएका शब्दहरू यिनै भएतापनि यतिमा मात्र सीमित छैन ।

Sexual orientation (यौन अभिमुखिकरण) - Individual's sexual identity based on which gender they are sexually and romantically attracted to. Heterosexual / Straight (विषमयौनिक) - People who are sexually and romantically attracted to persons of a different gender. Homosexual - Gay/Lesbian (समयौनिक) - People who are sexually and romantically attracted to persons of the same gender. Bisexual (द्वियौनिक) - People who are sexually and romantically attracted to persons of the same and a different gender. Pansexual (सर्वयौनिक) - People who are sexually and romantically attracted to persons of all genders. Asexual (अयौनिक) - People who are not sexually and romantically attracted to anyone. While these are terms prominently used in terms of sexual orientation, it isn't limited to only those terms. The language and identities around sexual orientation is evolving and emerging.

लैङ्गिक पहिचानका निम्ति आवश्यक कानूनी व्यवस्थामा यौन अभिमुखिकरणको कुनै सरोकार छैन । There is no concern of sexual orientation in legal provisions for gender identity.

सिमान्कृत यौन अभिमुखिकरण, लैङ्गिक पहिचान र यौन विशेषताका व्यक्ति : आफ्नो यौन अभिमुखिकरण, लैङ्गिक पहिचान र/वा यौन विशेषताका कारण हाम्रो सामाजिक मूल्य मान्यता र व्यवस्थामा सामाजिक स्वीकार्यता नभएका, समाजले "सामान्य" नठानेका र समाजमा विभेद, लाञ्छना, घृणा लगायतका सामाजिक र व्यवस्थात्मक उत्पीडन तथा सिमान्तिकरण भोग्नुपर्ने व्यक्तिहरू । यौन विशेषताको कुरा गर्दा अन्तर्लिङ्गी व्यक्तिहरू; लैङ्गिक पहिचानको कुरा गर्दा गैर-त्याचलिङ्गी लैङ्गिक पहिचान भएका व्यक्तिहरू र यौन अभिमुखिकरणको कुरा गर्दा गैर-विषमयौनिक व्यक्तिहरूलाई बुझाउने छाता शब्द ।

PoMSOGIESEC - People of Marginalized Sexual Orientation, Gender Identity and Sex Characteristics : People who are not accepted in our social norms, values and systems, who are not considered as "normal" by our society and face social and

systematic oppression and marginalization including discrimination, stigma, hatred and many more. An umbrella term to refer people of intersex variations, non-cisgender people and non-heterosexual people.

सिमान्कृत यौन अभिमुखिकरण, लैङ्गिक पहिचान र यौन विशेषताका व्यक्तिहरूलाई छोटकरीमा क्वयेर (Queer) व्यक्तिहरू पनि भन्न सकिन्छ । "क्वयेर" शब्दको प्रयोग शैक्षिक क्षेत्रमा व्यापक छ भने युवा पुस्ताले पनि यही शब्दको अधिकतम प्रयोग गर्दछ ।

People of Marginalized Sexual Orientation, Gender Identity and Sex Characteristics can also be referred as “queer people”. The term “queer” is widely used in academia, as well as amongst the young population.

नेपालको संविधानमा "लैङ्गिक तथा यौनिक अल्पसङ्ख्यक" उल्लेख गरिएको छ तर उक्त शब्दावली भन्दा पनि "सिमान्कृत यौन अभिमुखिकरण, लैङ्गिक पहिचान र यौन विशेषताका व्यक्ति" अझै ठ्यक्कै बुझाउने र उपयुक्त शब्दावली हो ।

The Constitution of Nepal refers to this population as ‘gender and sexual minorities’, however, ‘People of Marginalized Sexual Orientation, Gender Identity and Sex Characteristics’ is a more precise umbrella term.

छाता शब्दको प्रयोग :

माथी उल्लिखित परिभाषाहरूले धेरै विषयहरू स्पष्ट पारिसके होला । तर छाता शब्दको प्रयोगमा हामी ध्यानाकर्षण गराउन चाहन्छौं । असान्दर्भिक ढङ्गले छाता शब्दको प्रयोग गर्नु हानिकारक हो । जस्तै: यो मागपत्र लैङ्गिक पहिचानसँग सम्बन्धित छ । उदाहरणको लागि लैङ्गिक पहिचानसँग सरोकार राख्ने कानून बनाउँदा त्यसलाई जनाउन "सिमान्कृत यौन अभिमुखिकरण, लैङ्गिक पहिचान र यौन विशेषताका व्यक्ति" छाता शब्दको प्रयोग गर्यो भने त्यो हानिकारक र अतार्किक बन्छ किनभने त्यस विषयमा यौन अभिमुखिकरणसँग कुनै सरोकार नै छैन । त्यसै गरी राज्यले यदि पारलैङ्गिक व्यक्तिहरूकै विशेष समस्यालाई सम्बोधन गर्न खोजेको हो भने त्यस दस्तावेजमा पनि "पारलैङ्गिक व्यक्ति" भनेरै उल्लेख गर्नु पर्छ । वा गैर-द्वयसांखिक व्यक्तिका विषयवस्तुमा निम्ति कानून बन्दैछ भने त्यसमा "गैर-द्वयसांखिक" भनेरै उल्लेख गर्नुपर्छ । तर नेपालको परिपक्ष्यमा "सबैलाई समेट्नु पर्छ" भनेर जस्तोसुकै कानूनमा पनि "लैङ्गिक तथा यौनिक अल्पसङ्ख्यक"

उल्लेख गरिदिने गरिएको छ । एउटा उदाहरण त अन्य जनाई नागरिकता जारी गर्ने निर्देशिका पनि हो । खासमा महिला र पुरुषको द्वयसंख्यामा पहिचान नगर्ने व्यक्तिहरूलाई ल्याउनुपर्ने व्यवस्थामा यौन अभिमुखिकरण, लैङ्गिक पहिचान र यौन विशेषता तीनवटै फरक विषयलाई अत्यन्तै अन्योलतापूर्वक मिसाइदिएको छ । यसले अधिकारको सुनिश्चितता भन्दा पनि हनन बढी गर्छ । कतिपय फारमहरूमा महिला, पुरुष र लैङ्गिक तथा यौनिक अल्पसङ्ख्यक लेखिन थालेको छ । उदाहरणका निम्ति प्यान नम्बर दर्ता गर्ने फारम । यसरी उल्लेख गर्दा त विविध यौन अभिमुखिकरणका व्यक्ति : समयौनिक, द्वियौनिक, सर्वयौनिक, इत्यादी व्यक्तिहरू महिला पनि होइन वा पुरुष पनि होइन भन्ने जस्तो अपव्याख्या हुन्छ । पारलैङ्गिक महिला तथा पुरुषहरू पनि महिला पनि होइन वा पुरुष पनि होइन वा अन्तर्लिङ्गी व्यक्तिहरू सबै महिला पनि होइन वा पुरुष पनि होइन भनेर अपव्याख्या हुन्छ । यो अत्यन्तै गलत र अनैतिक अभ्यास हुनका साथै भ्रामक र हानिकारक परिभाषा दिन्छ । त्यसैले छाता शब्दको प्रयोग उपयुक्त ढङ्गले नहुँदा झन थप हानि पुर्याउन सक्छ । तसर्थ छाता शब्दको प्रयोग जथाभावी अर्थ र सन्दर्भ नबुझी नगरौं ।

Use of umbrella term:

The aforementioned definitions might have cleared many topics. We'd like to draw attention to the use of umbrella terms. It is harmful to use umbrella terms irrelevantly. For example: This charter of demands is related to gender identity. If the umbrella term "People of Marginalized Sexual Orientation, Gender Identity and Sex Characteristics" is used for formulating laws regarding gender identity, it becomes harmful and illogical because sexual orientation has no concern over this thing. If state wants to address transgender people specific issues, those documents should use the word "transgender people". If government is bringing laws to address needs of non-binary individuals, it should mention "non-binary people". In the context of Nepal, by saying "we should include everyone", there is use of the term "gender and sexual minorities" in whatever law it be. One example is the directive about citizenship as "Others" gender. The provision that was ought to address people who don't identify in the binary of man and woman; however, the directive created a huge confusion and chaos between three different aspects of sexual orientation, gender identity and sex characteristics. This rather violates

people's rights than ensuring it. In a lot of forms, people have started giving gender options as male, female and gender & sexual minorities. For example: PAN number registration form. These kind of forms give a wrong narrative that people of diverse sexual orientations: gay, lesbian, bisexual, pansexual and so on are neither man nor woman; or that transmen and transwomen are neither man nor woman; Or that all intersex people are neither man nor woman. This is an incorrect and unethical practice and provides a misleading and detrimental definition. That is why, when umbrella terms are not used in appropriate ways, it creates further harm. Therefore, please do not use umbrella terms in irrelevant ways.

यो मागपत्र संयुक्त रूपमा तयार पारी जारी गरेका :

This demand sheet was prepared and endorsed by the following:

संघसंस्था, समूह र संजालहरू

Organizations, Groups and Networks

राष्ट्रिय / नेपालमा आधारित

National / Nepal Based

1.	क्वयेर युथ ग्रुप Queer Youth Group queeryouthgroup.nepal@gmail.com	सन् २०१८ मा स्थापित नेपालमा क्वयेर अधिकारको क्षेत्रमा कार्यरत क्वयेर युवा नेतृत्वको संस्था A not-for-profit led by young queer people working for rights of queer people since 2018
2.	क्याम्पेन फर चेन्ज Campaign For Change	सन् २०१६ मा गठित र २०१७ मा दर्तित अन्तर्लिङ्गी व्यक्तिहरूको नेतृत्वमा रहेको अन्तर्लिङ्गी व्यक्तिहरूको हकहितका निम्ति कार्यरत नेपालको पहिलो र हाल सम्म एक मात्र संस्था

	campaignforchange17@gmail.com	Gathered in 2016 and registered in 2017, a not-for-profit led by intersex people and working for rights of intersex people, the first of such and the only till date
3.	क्वयेर राइट्स कलेक्टिभ Queer Rights Collective queercollectivenepal@gmail.com	क्वयेर व्यक्तिहरूको आपसी साहयता समूह (सन् २०१८ देखि) A support group for queer people (Since 2018)
4.	ट्रान्स राइट्स कलेक्टिभ Trans Rights Collective www.fb.com/TransRightsCollective	पारलैङ्गिक व्यक्तिहरूको निम्ति आपसी साहयता र सरोकारको मामिलाहरू छलफल गर्ने समूह A group that supports discussion on issues of concerns & works as support group for trans people
5.	नन्-बाइनेरी कलेक्टिभ Non-Binary Collective http://www.fb.com/nbcollectivenepal/	गैर-द्वयसांखिक व्यक्तिहरूको निम्ति आपसी साहयता र सरोकारको मामिलाहरू छलफल गर्ने समूह A group that supports discussion on issues of concerns & works as support group for non-binary people
6.	क्वयेर महासंघ Queer Federation queerfederation2019@gmail.com	नेपालमा क्वयेर व्यक्तिहरूको अधिकारका क्षेत्रमा कार्यरत संघसंस्था, समूह तथा संजालहरूको अनौपचारिक गठन जुन औपचारिक महासंघ हुने लक्ष्य राख्दछ An affiliation of organizations, groups & networks that works for rights of queer people which aims to be a formal federation
7.	नेवाः क्वयेर Newa Queer http://www.fb.com/NewaQueer/	नेवाः समुदायका क्वयेर व्यक्तिहरूको फुक्का समूह A loose network of queer people from Newa community

8.	तान नेपाल LOOM loom@loomnepal.org	महिलाहरूको यौनिकता सम्बन्धी कार्यरत एक गैर-सरकारी संस्था र संस्थाहरूको समूह An NGO, group of individuals and organisations dedicated to women's sexuality
9.	बडी एण्ड डाटा Body & Data https://bodyanddata.org/	एक आन्दोलन जसले नेपालमा महिलावाद, प्रविधि र इन्टरनेट अधिकारलाई लैङ्गिकता र यौनिकतासँग समाहित गरेर व्यक्तिको स्वायत्ततालाई सम्मान र उनीहरूको मर्यादालाई समर्थन गर्ने निःशुल्क, खुला र न्यायिक इन्टरनेट निर्माण गर्ने कल्पना गर्दछौं A movement that integrates feminism, technology and internet rights, gender and sexuality based in Nepal envisioning to creating free, open and just internet that respects autonomy of individual and upholds their dignity
10	सुनौलो बिहानी समाज, जनकपुर Golden Morning Society, Janakpur bdsjanakpur@gmail.com	लैङ्गिक तथा यौनिक अल्पसङ्ख्यक व्यक्तिहरूको अधिकारका क्षेत्रमा कार्यरत, नील हिरा समाजको जनकपुर संजाल Working for the rights of gender & sexual minorities, Blue Diamond Society's Janakpur network
11.	चौतारी नेपाल, महोत्तरी Chautari Nepal, Mahottari mahottaribds64@gmail.com	लैङ्गिक तथा यौनिक अल्पसङ्ख्यक व्यक्तिहरूको अधिकारका क्षेत्रमा कार्यरत, नील हिरा समाजको महोत्तरी संजाल Working for the rights of gender & sexual minorities, Blue Diamond Society's Mahottari network

क्षेत्रीय तथा अन्तर्राष्ट्रिय

Regional and International

1.	युथ भोइसेस् काउण्ट Youth Voices Count https://www.yvc-asiapacific.org/	एशिया प्रशान्त क्षेत्रमा क्वयेर युवाहरूको पहिलो क्षेत्रीय संजाल जसले युवा नेतृत्वलाई केन्द्रमा राख्दै क्वयेर व्यक्तिहरू प्रति विभेद, हिंसा र लाञ्छनाको अन्त्य गर्ने उद्देश्य राख्दछ । The first regional network of LGBTQ+ young people positioning young leaders to advocate to end discrimination, violence and stigma in Asia-Pacific.
2.	इन्टरसेक्स एसिया Intersex Asia https://www.intersexasia.org/	एशिया महादेशिय क्षेत्रमा अन्तर्लिङ्गी व्यक्तिहरूको हक हितका निम्ति कार्यरत Working for the rights of intersex people in the Asia region
3.	इल्गा एसिया ILGA Asia https://www.ilgaasia.org/	विश्वको १५५ देशहरूमा फैलिएको इल्गा (अन्तर्राष्ट्रिय समयौनिक महिला, समयौनिक पुरुष, द्वियौनिक, पारलैङ्गिक र अन्तर्लिङ्गी संघ)को एसिया क्षेत्र The Asia region of ILGA (International Lesbian, Gay, Bisexual, Trans & Intersex Association) spread across 155 countries & territories across the globe
4.	एशिया प्रशान्त पारलिङ्गी संजाल Asia Pacific Transgender Network https://www.weareaptn.org/	एशिया प्रशान्त क्षेत्रमा पारलैङ्गिक तथा विविध लैङ्गिक व्यक्तिहरूको हक हितका निम्ति कार्यरत संजाल A network across the Asia-Pacific Region, working for rights of trans & gender diverse people

व्यक्तिहरू

Individuals

1.	रुक्शना कपाली Rukshana Kapali	पारलैङ्गिक अधिकारकर्मी Transgender Rights Activist
----	----------------------------------	--

2.	इशान रेग्मी Esan Regmi	अन्तर्लिङ्गी अधिकारकर्मी Intersex Rights Activist
3.	राघव बश्याल Raghav Bashyal	डिजाइनर, शिक्षक, Designer, Teacher
4.	ज्योत्सना मास्के Jyotsna Maskay	महिलावादी अधिकारकर्मी, Feminist Activist, LOOM
5.	आस्था भण्डारी Astha Bhandari	समाजशास्त्री, Sociologist
6.	शुभम चौधरी Suvam Chaudhary	फेसन डिजाइनर, Fashion Designer
7.	दिपेश श्रेष्ठ Deepsh Shrestha	चित्रकार, Artist
8.	आयान थपलिया Aayan Thapaliya	पारलैङ्गिक पुरुष, Transman
9.	श्रेयन दनुवार Shreyan Danuwar	पारलैङ्गिक पुरुष, Transman
10.	सुरक्षा जोशी Suraksha Joshi (SJ)	गैर-द्वयसांखिक अधिकारकर्मी, Non-binary Activist
11.	बादल लामा Badal Lama	गैर-द्वयसांखिक अधिकारकर्मी, Non-binary Activist
12.	सबिता बासकोटा Sabita Baskota	समयौनिक महिला अधिकारकर्मी, Lesbian Woman Rights Activist
13.	प्रतिक थापा मगर Pratik Thapa Magar	पारलैङ्गिक पुरुष, बैंकर Transgender Man, Banker
14.	आरोन थापा Aaron Thapa	पारलैङ्गिक पुरुष, Transgender Man

15.	नूर केसी Noor KC	पारलैङ्गिक महिला Transgender woman
16.	शिवाली श्रेष्ठ Shiwali Shrestha	मानव अधिकारकर्मी, Human Rights Activist
17.	रोज वि पोखरेल Rose V Pokharel	चिकित्सा बिद्यार्थी, Medical Student
18.	बिपिन कडायत Bipin Kadayat	अन्तर्लिङ्गी अधिकारकर्मी, Intersex Rights Activist
19.	नोर्साङ डोल्कर पाख्रिन Norsang Dolkar Pakhrin	क्वयेर महिलावादी अधिकारकर्मी, Queer Feminist Activist
20.	दिक्षा दाहाल Deeksha Dahal	साइबर सुरक्षा विद्यार्थी, Cyber Security Student
21.	शैली चौधरी Shailee Chaudhary	महिलावादी अधिकारकर्मी, अध्यक्ष - संस्कृती, Feminist Activist, Chairperson - Sanskriti
22.	दिव्यदर्शन मल्ल Divyadarshan Malla	गैर-द्वयसांखिक, फेसन डिजाइन विद्यार्थी Non binary, Fashion Design Student
23.	ल्हाक्पा डोल्मा शेर्पा Lakpa Dolma Sherpa	Psychosocial Counselor and Mental Health Social Worker
24.	भरत मान श्रेष्ठ Bharat Man Shrestha	सामाजिक अभियानकर्ता, Social Activist
25.	नेहा गौचन Neha Gauchan	अनुसन्धानकर्ता, मानव अधिकारकर्मी Researcher, Human Rights Activist
26.	नेहा रायमाझी Neha Rayamajhi	क्वयेर, कथाकार, सामाजिक न्याय अभियानकर्ता, Queer, Storyteller, Social Justice Activist
27.	प्रवेश दाहाल Prawesh Dahal	ईन्जिनियर विद्यावारिधी विद्यार्थी, Engineering PhD Student

28.	लेक्स लिम्बु Lex Limbu	ब्लगर Blogger
29.	अब्बल ढकाल Abbal Dhakal	शिक्षक, Teacher
30.	शुबी भट्टराई Shuby Bhattarai	क्वयेर व्यक्ति, Queer person
31.	लक्ष्य ढुंगाना Lakshya Dhungana	वृत्तचित्र निर्माता, Documentary Filmmaker
32.	रोनित श्रेष्ठ Ronit Shrestha	क्वयेर व्यक्ति, Queer person
33.	राजी मञ्जरी पोखरेल Raji Manjari Pokhrel	मनोस्वास्थ्य व्यवसायी, Mental Health Practitioner

लैङ्गिक पहिचानको मान्यता सम्बन्धीका मुद्दा विश्वव्यापी सरोकारका विषयहरू हुन् । परम्परागत द्वयसांखिक (बाइनेरी)का मूल्य मान्यताहरूले समेट्न नसकेका लैङ्गिक पहिचानहरू यी समाजहरूमा विभेद, लाञ्छना, दुर्व्यवहार, हिंसा, तिरस्कार र विभिन्न प्रकारका अवहेलनाका शिकार हुन बाध्य छन् । नेपालमा यो विषयमा माग उठेको सन् २००१ देखि हो भनिन्छ । सन् २००७ मा सर्वोच्च अदालतले पनि यस विषयलाई सम्बोधन गर्नुपर्छ भन्ने फैसला गरेका थिए । राज्यबाट पनि यस विषयलाई सम्बोधन गर्न प्रयासहरू भएका छन् तर आज सम्म पनि सही ढङ्गले यस लैङ्गिक विविधतालाई सम्बोधन गरिएको छैन । यस विषयमा बनेका केही थोरै कानूनी व्यवस्थाहरूले पनि यस विषयलाई सही ढङ्गले सम्बोधन नगरी समाजमा व्यापक भ्रम, सामाजिक लाञ्छनामा केन्द्रित भाष्यलाई नै संस्थागत गरेको छ । समाजको व्यापक पारम्परिक अवधारणाकै कारण विविध लैङ्गिक पहिचानका व्यक्तिहरू विभेद, लाञ्छना, दुर्व्यवहार, हिंसा, तिरस्कार र विभिन्न प्रकारका अवहेलनामा परेका हुन् भने ती मूल्य मान्यता र त्यसमा आधारित परिभाषाहरूलाई परिमार्जन नगरी समावेशिता र सही ढङ्गले सम्बोधन भन्दा पनि ती सामाजिक भाष्यहरू नै थप पुनरुत्पादन भई अन्यकरण र अपवादिकरणका भाष्यहरू अझै सबल बन्न पुग्छ । कुनै निश्चित लैङ्गिक अनुभूती र पहिचानहरूलाई मात्र 'सामान्य' मान्ने भाष्यमा निर्माण भएको मूल्य मान्यताहरू भन्दा पर अझै समावेशी विविधता मैत्रीपूर्ण अवधारणा निर्माण गर्नका निम्ति भाषा र परिभाषा पनि परिमार्जित हुन्छ । साथै, सन् २००१ देखि २०२० सम्म विविधतापूर्ण

लैङ्गिकता र यौनिकता बारेका डिस्कोर्समा धेरै विकास भैसक्यो र यसमा सन् २००१ वा यस अघिका विषयहरू अहिले सान्दर्भिक नै हुन्छन् भन्ने आवश्यकता छैन । तसर्थ समसामायिक ढङ्गमा अन्तर्राष्ट्रिय मूल्य मान्यताहरूलाई समेत मध्यनजरमा राखी अझै समावेशी विविधतामैत्रीपूर्ण अवधारणाहरू निर्माण प्रकृत्यामा राज्यले साथ दिनुपर्छ ।

The issues around gender identity is a concern across the globe. People who do not fit into traditional binary values and norms are subjected to discrimination, stigma, harassment, violence, disdain and various forms of hatred. Concerns over this issue in Nepal began from 2001. In 2007, the Supreme Court of Nepal passed a verdict saying that this issue should be addressed. There have been some efforts from the state to address this issue but to this day, gender diversity hasn't been addressed in an appropriate way. The few legal frameworks in place have also addressed this issue incorrectly and institutionalized predominant misconceptions and centering social stigmas. While people of diverse gender identities have been subjected to discrimination, stigma, harassment, violence, disdain, and various forms of hatred due to predominant traditional concepts, the social narratives will be further reproduced enabling the narratives of othering & exceptioning instead of being inclusive or being addressed in a correct way when those norms & values and the understandings based on these exclusionary ideas aren't reformed. Similarly, the discourse on diverse gender and sexualities have been developed along the timeframe from 2001 to 2020 and many things from 2001 might not be relevant to this present day context. Therefore, the state should support the formulation of inclusive and diversity affirming concepts, also taking internationally accepted norms and values into consideration.

सन् २०१८ देखि लूज-नेटवर्कको रूपमा संचालन भएको र सन् २०२० मा मुनाफा वितरण नगर्ने संस्थाको रूपमा स्थापना हुने प्रकृत्यामा गएको क्वयेर युथ ग्रुपले यस मागपत्र निर्माण र जारीका निम्ति विभिन्न राष्ट्रिय

तथा अन्तर्राष्ट्रिय संघसंस्था, संजाल, समूह र व्यक्तिहरूलाई गरिएको आव्हानले यो दस्तावेज निर्माण हुन र सार्वजनिक हुन सबैको सामुहिक मिहिनेत र योगदान रह्यो ।

Queer Youth Group began as a loose network in 2018 and went into process of registration as a not-for-profit in 2020, had called upon various national and international organizations, networks, groups and individuals for creating and endorsing this charter. Everyone's collective effort and contribution made the creation and endorsement of this document possible.

जारी मिति : ११४० बछला २५, २०७७ जेठ ४, १७ मे २०२० - क्वयेरद्वेषिता विरुद्धको अन्तर्राष्ट्रिय दिवसको उपलक्ष पारी

Released on: 1140 Bachhalaa 25, 2077 Jestha 4, 17 May 2020 - On the occasion of International Day Against Queerphobia

***